

อำนาจในสัมพันธ: มานุษยวิทยาของสื่อ ภาษา และเรื่องแต่ง

Intertextuality: Anthropology of Media, Language and Texts

ความเป็นมาของ Intertextuality

ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 แนวคิดเรื่อง “สัมพันธ” (Intertextuality) ได้รับความสนใจในแวดวงวิชาการอย่างกว้างขวาง ขอบเขตและเป้าหมายของแนวคิดนี้ให้ความสนใจเรื่องคำ ภาษาและเรื่องเขียนที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าต่างๆ การถกเถียงเรื่องสัมพันธเกิดขึ้นจากข้อสงสัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษาที่มีต่อโลกภายนอกหรือการดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ ทั้งนี้ภาษาที่ถูกใช้เป็นตัวแทนอาจมิใช่ความหมายที่เกิดขึ้นจริง กล่าวคือ ความหมายของสรรพสิ่งมิได้เกิดขึ้นโดยคำเรียก ภาษามิใช่ผู้กำหนดความหมาย หากแต่การตีความของมนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรมคือสิ่งที่บ่งชี้ความหมาย เช่น คำว่า “สีแดง” ย่อมจะมีความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ในแง่นี้การทำความเข้าใจคำ ภาษา ข้อเขียน และเรื่องแต่ง จำเป็นต้องทำความเข้าใจบริบทของการเขียน การถกเถียงในประเด็นนี้ได้รับความสนใจในหมู่นักวิชาการที่ศึกษาทฤษฎีโครงสร้างนิยมและปฏิบัติการนิยม เริ่มจาก Mikhail Bakhtin ที่ตั้งข้อสังเกตว่าภาษามิได้มีความหมายในตัวเองแต่มันขึ้นอยู่กับคำอธิบายอื่นที่อยู่แวดล้อม จนกระทั่ง Julia Kristeva (1980, 1986) ได้เสนอแนวคิดเรื่อง “สัมพันธ” ซึ่งต้องการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของภาษาในเชิงวิพากษ์ โดยกล่าวว่าข้อเขียนต่างๆ ล้วนเอาคำและประโยคอื่นๆ เข้ามาประกอบสร้างเป็นความหมาย แนวคิดนี้ได้รับความสนใจมากในช่วงทศวรรษ 1980-1990 พร้อมกับการวิพากษ์ภาษาของ Roland Barthes (1987) อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการนำแนวคิดสัมพันธไปใช้ในสาขาวิชาต่างๆ ก็มีการปรับให้เข้ากับแนวทางการศึกษาที่หลากหลาย

ในแวดวงมานุษยวิทยาภาษาศาสตร์ สนใจแนวคิดสัมพันธในฐานะเป็นเครื่องมือเพื่อการวิเคราะห์สังคมผ่านการใช้ภาษา ในกลุ่มนักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนนำแนวคิดนี้ไปวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสื่อ วาทกรรมทางการเมืองและกระบวนการเรียนการสอน การทำความเข้าใจบริบทของการใช้ภาษาจึงมีความสำคัญมากกว่าการมอง “ภาษา” หรือ “เรื่องแต่ง” ที่แยกอยู่โดดๆ ทั้งนี้ยังรวมถึงการทำความเข้าใจเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในรูปของสื่อชนิดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาของภาพยนตร์ ละครทีวี ละครเวที บทเพลง นวนิยาย หนังสือพิมพ์ การ์ตูน เกม นิตยสาร สื่อโฆษณา นิทรรศการ กีฬา แฟชั่นโชว์ สื่อออนไลน์ มิวสิควีดิโอ คลิปวีดิโอ ข้อความในเฟสบุ๊กหรือทวิตเตอร์ ทำให้บางครั้งคำว่า “สัมพันธ” หรือ Intertextuality ยังหมายรวมถึง intermediality ที่ต้องการทำความเข้าใจความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงของสื่อชนิดต่างๆ เช่น นวนิยายถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ ในแวดวงสื่อสารมวลชนจึงสนใจการศึกษาสื่อแบบข้ามประเภทเพื่อวิเคราะห์ว่าเรื่องราวชนิดเดียวกันเมื่อถูกผลิตภายในรูปแบบของสื่อที่ต่างกันจะส่งผลให้ความหมายของสิ่งเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เช่น ตัวละครของ

ดิสเนย์ถูกนำไปเป็นเรื่องราวในการ์ตูน ภาพยนตร์ ละครเวที การแสดงมหรสพ เกม ดนตรี และสวนสนุก

การศึกษาของ John Fiske (1988) ชี้ว่าโทรทัศน์ในฐานะเป็นสื่อสาธารณะ ตัวบทที่ ถูกเผยแพร่จำนวนมากจะเคลื่อนที่ไปตลอดเวลาพร้อมกับเครือข่ายของตัวบทอื่นๆ ที่แวดล้อมอยู่ในอุตสาหกรรมโทรทัศน์ไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิต ผู้ชม เจ้าของสถานีโทรทัศน์ และบริษัทที่สนับสนุน รายการต่างๆ เรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในโทรทัศน์จึงเชื่อมโยงกับชีวิตของผู้คน เนื้อหาของละคร รายการทีวี ข่าว โฆษณาและประชาสัมพันธ์ต่างๆ เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของคนกลุ่มต่างๆ อีกตัวอย่างหนึ่งคือภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ ซึ่งมีการสร้างมาหลายภาค ได้รับความนิยมจากผู้ชม ทั่วโลก สร้างผลกำไรให้กับผู้สร้าง ผู้กำกับและนักแสดง ตัวบทของเจมส์ บอนด์ จะบ่งบอก เรื่องราวของผู้ชายที่มีความสามารถรอบตัว ฉลาด มีทักษะในการต่อสู้ รอบรู้ในการใช้เทคโนโลยี เพื่อปราบอาชญากร รวมถึงการมีรูปร่างหน้าตาที่ดึงดูดทางเพศและมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงที่ สวยเซ็กซี่ ภาพลักษณ์นี้ถูกผลิตซ้ำๆ กันจนกลายเป็นสัญลักษณ์ โดยผู้กำกับและนักแสดงที่ เปลี่ยนไปจะพยายามอ้างอิงแบบแผนและคุณลักษณะของเจมส์ บอนด์ ที่เคยสร้างกันมาก่อน หน้านั้น นอกจากนั้น การคัดเลือกนักแสดงชายที่จะมารับบทเจมส์ บอนด์ และนักแสดงหญิงที่ จะมารับบทคู่ขาของบอนด์ได้รับความสนใจจากสื่อแขนงต่างๆ รวมทั้งมีข้อถกเถียงที่ว่าทำไมผู้ แสดงเป็นเจมส์ บอนด์ จึงมีแต่ผู้ชายผิวขาว ซึ่งเป็นการเชิดชูเชื้อชาติผิวขาวให้เหนือกว่าเชื้อชาติ อื่น และการทำให้ผู้หญิงเป็นเหมือนวัตถุทางเพศที่มีไว้ตอบสนองอารมณ์ของผู้ชาย ข้อโต้แย้ง และคำวิจารณ์คุณลักษณะที่พบในภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ ชี้ให้เห็นว่าการสร้างความหมาย เกิดขึ้นจากคนหลายกลุ่ม

ตัวละครที่รับบทเจมส์ บอนด์ ที่เกิดจากการสร้างความหมายจากคนหลายกลุ่ม

ภาพจาก <https://mpics.mgonline.com/pics/Images/564000010512501.JPEG>

Bennet and Woollacot (1986) กล่าวว่าเนื้อหาของเจมส์ บอนด์ ในนิยายของ Ian Fleming ต่างไปจากเนื้อหาในภาพยนตร์ โดยเฉพาะคุณลักษณะของบอนด์ในหนังมีความผ่อนคลายและเป็นกันเองมากกว่า ต่างไปจากบอนด์ในนิยายที่มีความเคร่งเครียดจริงจังและเข้าถึงยาก นอกจากนี้ บริบทที่เกิดขึ้นในหนังสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของโลกและระบอบอำนาจ ซึ่งเดิมคอมมิวนิสต์ชาวรัสเซียจะเป็นผู้ร้าย ต่อมาเมื่อลัทธิสังคมนิยมในตะวันตกล่มสลาย วิชาการเมืองที่เป็นศัตรูของตะวันตกจะเปลี่ยนไปเป็นจีนแผ่นดินใหญ่ ประกอบกับการเข้าสู่สังคมข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้เรื่องราวอาชญากรรมพัวพันกับเทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่และการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการก่อการร้ายมากขึ้น ในการศึกษาของ Robert Caplan (2012) ตั้งข้อสังเกตว่าการนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงในหนังเจมส์ บอนด์ ผลิตซ้ำจารีตนิยมและบรรทัดฐานที่ผู้หญิงคือเพศที่ถูกกระทำและทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของผู้ชายเป็นหลัก ภาพลักษณ์นี้ขัดแย้งกับกระบวนการเรียกร้องสิทธิสตรีที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960-1970 ข้อวิจารณ์นี้ส่งผลให้ผู้สร้างภาพยนตร์พยายามสร้างตัวละครหญิงที่มีภาพลักษณ์แบบผู้นำและกล้าหาญเข้าไปในเรื่องราวของเจมส์ บอนด์ เพื่อให้เกิดสมดุลกับภาพลักษณ์ผู้หญิงเซ็กซี่ที่ปรากฏอยู่แต่เดิม

การนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงในหนังเจมส์ บอนด์ ผลิตซ้ำจารีตนิยมและบรรทัดฐานที่ผู้หญิงคือเพศที่ถูกกระทำและทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของผู้ชายเป็นหลัก

ภาพจาก <https://mthai.com/movie/92158.html>

ตัวอย่างการศึกษาจากหนังเจมส์ บอนด์ ทำให้เห็นว่าการตีความเรื่องราวที่เกิดขึ้นคือขอบเขตที่ทำให้เห็นตัวบทและสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเครือข่ายที่หลากหลาย Fiske (1988) อธิบายว่าคุณลักษณะของตัวบทแต่ละชนิดนำไปสู่การตีความในระดับที่ต่างกันไป ตัวบทบางประเภทที่มีความซับซ้อนอาจต้องการการตีความหลายชั้น และต้องพิจารณาความสัมพันธ์ที่ตัวบทมีกับตัวบทอื่นๆ นักวิชาการด้านวรรณกรรมวิจารณ์และสื่อสารมวลชนจึงให้ความสนใจ

บทบาทของผู้ประพันธ์และผู้เขียนในฐานะผู้ที่มีอำนาจสร้างความหมาย และส่งต่อความหมายต่าง ๆ ผ่านตัวบทไปสู่สาธารณะ รวมทั้งสนใจว่าผู้เขียนใช้ประสบการณ์ ความรู้ สัญลักษณ์และความหมายจากสังคมมาประกอบสร้างเป็นสัมพันธ์บทอย่างไร การศึกษาในแนวนี้จึงต้องการเปิดเผยให้เห็น “ความหมายที่ซ่อนเร้น” ที่ผู้แต่งได้สื่อสารไว้ในตัวบท เช่นการศึกษาของ Drucik (2009) เกี่ยวกับรายการข่าวล้อเลียนในฐานะเป็นการวิพากษ์ผู้มีอำนาจในอุตสาหกรรมและธุรกิจข่าว รายงานนี้สะท้อนให้เห็นแบบแผนทางสังคมของการผลิตและการเสพข่าวที่ชี้้นำให้คนจำนวนมากเชื่อและคล้อยตาม การวิเคราะห์ตัวบทและสัมพันธ์บทจึงเท่ากับเป็นการตรวจสอบเรื่องราวต่างๆ ที่คนในสังคมมักจะมองข้ามหรือมองไม่เห็นความหมายที่แอบแฝง

Fiske (1988) ได้แยกประเภทของตัวบทเป็น 3 ชนิด คือ 1) ตัวบทปฐมภูมิ หมายถึงตัวบทหรือเรื่องแต่งที่ผู้เขียนสร้างขึ้นมาจากความคิดของตัวเองโดยมิได้หยิบยืมมาจากแหล่งใด 2) ตัวบททุติยภูมิ หมายถึงตัวบทที่อาศัยเรื่องราวที่มีการเขียนหรือการประดิษฐ์ขึ้นมาก่อน และพัฒนาเป็นตัวบทเฉพาะ และ 3) ตัวบทตติยภูมิ หมายถึงตัวบทที่ถูกตีความจากผู้อ่าน ผู้ชมและผู้นิยมชมชอบ นำไปสู่การให้ความหมายตัวบทภายใต้ประสบการณ์ที่แตกต่างไปจากเจตนาของผู้แต่ง ตัวบททั้งสามประเภทนี้มีได้แยกอยู่โดดเดี่ยว แต่ล้วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันตลอดเวลา นำไปสู่การศึกษาสัมพันธ์บทที่ตัวบทต่างๆ ถูกอ้างอิงโยงใยกันเป็นเครือข่ายที่ยิ่งใหญ่ Hardy (2011) กล่าวว่าในยุคข้อมูลข่าวสารและอินเทอร์เน็ตที่มีการผลิตและเผยแพร่ตัวบทที่เข้มข้น หลากหลายและรวดเร็ว ประชาชนธรรมดาสามารถเป็นผู้สร้างตัวบทได้ไม่ต่างจากบริษัทสื่อขนาดใหญ่ ปრაภฏการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดสัมพันธ์บทที่กว้างใหญ่ไพศาล ที่ตัวบทจากแหล่งต่างๆ ถูกอ้างอิงข้ามกันไปกันมาจนยากจะสืบหาต้นตอของแหล่งกำเนิด การทะเลาะและไหลเวียนของสัมพันธ์บทในยุคดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ ตัวบทแบบตติยภูมิได้แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วและไร้ขอบเขต เช่น การเกิดขึ้นของกลุ่มแฟนคลับและกลุ่มคนที่สนใจเรื่องราวประเภทเดียวกันในเฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ และแอปพลิเคชันจำนวนมาก กลุ่มคนเหล่านี้อาจเป็นผู้ที่สร้างตัวบทปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และตติยภูมิในเวลาเดียวกัน

Van Zoonen (2017) กล่าวว่าวงวิชาการปัจจุบัน สนใจศึกษาความสัมพันธ์ของตัวบทที่ซับซ้อน ทำให้เกิดแนวคิดที่ใกล้เคียงกับคำว่า Intertextuality เช่น parallel texts, paratexts, megatexts, textualshifters, cross-media, transmedia, transtextuality แนวคิดเหล่านี้ใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่คล้ายๆ กันแต่มีจุดเน้นที่ต่างกัน ประเด็นสำคัญคือ ตัวบทที่ปรากฏขึ้นมิได้แยกอยู่อย่างเอกเทศ หากแต่มีนัยเกี่ยวข้องกับตัวบทอื่นๆ ที่อยู่แวดล้อมอีกจำนวนมาก ทำให้เกิดพรหมแดนของสัมพันธ์บทที่แผ่กว้างไปทุกทิศทุกทางท่ามกลางพรหมแดนนี้ จะเห็นการผลิตซ้ำต่อเติมเสริมแต่งความหมายของสิ่งต่างๆ ตลอดเวลาและเป็นการยากที่จะค้นหาแหล่งกำเนิดและต้นทางของตัวบท สัมพันธ์บทจึงทำให้เกิดการจำลองและการทำซ้ำความหมายของสิ่งต่างๆ ตัวบทแต่ละประเภทจึงถูกสร้างขึ้นด้วยความหมายที่หยิบยืมมาจากตัวบทอื่นๆ ประเด็นนี้นำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับ “เนื้อแท้” หรือ “ความจริงที่สมบูรณ์” ซึ่งสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้สัมพันธ์บท ไม่มีสิ่งใดยืนยันได้ว่าตัวบทใดเป็นความจริง

มากกว่ากัน เช่น ความหมายของปารีสที่ปรากฏอยู่ในตัวบทต่างๆ ทั้งที่เป็นนิตยสารท่องเที่ยว ภาพยนตร์ สารคดี สื่อโฆษณา มีวลีวิดีโอ และคลิปวิดีโอที่แชร์ในสื่อสังคมออนไลน์ ล้วนแล้วแต่สร้างความหมายให้กับปารีสในแง่มุมที่หลากหลาย จนทำให้เราไม่รู้ว่าตัวบทใดคือความหมายที่แท้จริง

ผู้สร้างและผู้อ่านตัวบท

ตัวบททั้งหลายที่ถูกสร้างขึ้นมาล้วนได้รับการอ่านและการตีความจากมนุษย์ ประเด็นสำคัญคือการตีความของคนแต่ละกลุ่ม (Decoding) อาจไม่ตรงกับความคิดของผู้สร้างตัวบท (Encoding) และไม่จำเป็นต้องเหมือนกับการตีความของคนอื่น (Hall, 1973) การตีความเสมือนกับวิธีการอ่านหนังสือซึ่งผู้อ่านแต่ละคนย่อมจะมีความคิดและประสบการณ์ต่อสิ่งที่อ่านไม่เหมือนกัน ในทัศนะของ Hall (1973) เชื่อว่าการให้ความหมายคือกระบวนการต่อรอง ต่อต้าน และการยอมรับอุดมการณ์ทางสังคมบางอย่างที่เกิดขึ้นในบริบทการเมืองและเศรษฐกิจ ในปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม การอ่านตัวบทมีวิธีการที่หลากหลาย เช่น การชมภาพยนตร์ การดูคอนเสิร์ต การชมละครเวที การดูคลิปในสื่อออนไลน์ การฟังเพลง และการดูกีฬา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการอ่านตัวบททั้งสิ้น การทำความเข้าใจผู้อ่านในฐานะเป็นผู้กระทำการเชิงสังคมจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะกลุ่มคนที่แตกต่างกันหลากหลายถูกขัดเกลา ซึมซับ เรียนรู้และหล่อหลอมจากบริบททางสังคมที่ต่างกัน ส่งผลให้การอ่านตัวบทของมนุษย์เต็มไปด้วยความขัดแย้งและการไม่ลงรอยกัน เช่นชนชั้นแรงงานจะให้ความหมายกับตัวบทต่างไปจากชนชั้นนายทุน รวมทั้งความต่างของเพศภาวะ เพศวิถี ช่วงวัย ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ ความเชื่อทางศาสนาและเชื้อชาติ ล้วนมีผลต่อการสร้างความหมายให้กับตัวบท (Storey, 2006)

Deming (1986) อธิบายว่าผู้อ่านที่มีความแตกต่างทางชนชั้น วัฒนธรรมและชาติพันธุ์คือตัวบทอีกประเภทหนึ่งที่ถูกให้ความหมายจากผู้อ่านคนอื่น ในแง่นี้บุคคลจึงเป็นทั้งตัวบทและผู้อ่านในเวลาเดียวกัน ในมิติความสัมพันธ์ที่ผู้อ่านมีต่อกัน Brewer, Young & Morreale (2013) อธิบายว่าผู้อ่านแต่ละคนที่มีประสบการณ์ชีวิตใกล้เคียงกันย่อมจะมีสัมพันธ์ไปในทางเดียวกัน กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกันจะสร้างความหมายและรับรู้ถึงความหมายในตัวบทที่ใกล้เคียงกัน เช่นกลุ่มแฟนคลับที่ชื่นชอบนักร้องและนักแสดงย่อมจะให้ความหมายต่อตัวบทไปในทางเดียวกัน และมีผลต่อการสร้างอารมณ์ความรู้สึกร่วมของกลุ่มคนที่ชื่นชอบนักร้องและนักแสดง

มานุษยวิทยาและสัมพันธ์

การศึกษาของ Briggs & Bauman (1992) อธิบายว่าสัมพันธ์ที่นำความหมายของสิ่งต่างๆ เข้ามาบรรจบและเชื่อมโยงกัน มิใช่สิ่งที่สามารถจัดหมวดหมู่ของชนิดตัวบทได้อย่างตรงไปตรงมา เพราะตัวบทมีเรื่องราวและเนื้อหาที่หลากหลาย การจัดจำแนกตัวบทให้มีขอบเขต

ที่ชัดเจนจึงเป็นไปได้ กล่าวคือ ภายใต้วบทย่อมจะมีความหมายที่มากกว่าหนึ่งแบบ เมื่อแต่ละตัวบทถูกหยิบยืมความหมายข้ามกันไปมา เส้นแบ่งของชนิดตัวบทจึงพร่าเลือน เช่น ตัวบทที่เป็นนวนิยายกับภาพยนตร์อาจมีเรื่องราวที่คล้ายคลึงกันมาก การศึกษาทางมานุษยวิทยาจึงเสนอว่า การทำความเข้าใจตัวบทควรมองดูกระบวนการที่เคลื่อนตัวของการสร้างความหมายที่เกิดจากผู้สร้างและผู้อ่าน กระบวนการนี้เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ทำให้คนบางกลุ่มสามารถชี้แนะให้ผู้อื่นยอมจำนน หรือหลงติดอยู่กับความหมายบางอย่างที่ผู้มีอำนาจต้องการ ตัวอย่างเช่น การทำให้ประชาชนคล้อยตามการเสพผลิตภัณฑ์ความงาม ทั้งผู้ที่สร้างตัวบทและอ่านตัวบทต่างมีส่วนขับเคลื่อนค่านิยมความงามให้แผ่กว้างไปในสังคม เช่น ค่านิยมการมีจมูกโด่งและผิวขาว เป็นต้น

Hanks (1989) กล่าวว่าตัวบทคือผลผลิตและกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม เราไม่ควรมองตัวบทเป็นเพียงภาษา ข้อเขียน เรื่องเล่า เรื่องแต่ง บทกวี วรรณกรรม คำอธิบาย ภาพถ่าย ภาพวาด งานศิลปะ ภาพยนตร์ ละคร วิดีโอ หรือการแสดงที่มีแบบแผนตายตัว ตัวบทมิใช่สิ่งที่ยึดหนึ่งหากแต่มันถูกให้ความหมายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ในแง่นี้กระบวนการให้ความหมายต่อตัวบทจึงมีความสำคัญมากกว่าตัวบท นักมานุษยวิทยาให้ความสนใจกระบวนการสร้างความหมายต่อตัวบทบนเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งทำให้เห็นการทับซ้อนของความหมายที่อยู่ในตัวบท สิ่งนี้คือฐานคิดสำคัญของสัมพันธบท เช่น ตัวบทแบบเดียวกันจะถูกตีความต่างกันไปเมื่อปรากฏอยู่ในการดำเนินชีวิตของคนที่มีวัฒนธรรมต่างกัน เงื่อนไขของพื้นที่และเวลาจึงเป็นสิ่งที่แยกไม่ขาดจากการให้ความหมายต่อตัวบท (Barnes & Duncan, 1992) การศึกษาตัวบทภายใต้เงื่อนไขของสังคมและวัฒนธรรมที่มีคนกลุ่มต่างๆ เข้ามาสร้างความหมาย ทำให้ตัวบทมิใช่เครื่องพิสูจน์ความจริงทางสังคม แต่เป็นส่วนประกอบที่ทำให้เกิดความจริงบางอย่างขึ้น

Sangren (1988) ตั้งข้อสังเกตว่าในช่วงที่แคววมานุษยวิทยากำลังทบทวนตรวจสอบสถานะและบทบาทการสร้างความรู้ทางชาติพันธุ์วรรณา ประเด็นที่นักมานุษยวิทยาสนใจคืออำนาจของการเขียนและการเล่าเรื่องที่นักมานุษยวิทยาจะเล่าเรื่องวัฒนธรรมของ “คนอื่น” ภายใต้อุดความรู้ แนวคิดทฤษฎี กระบวนทัศน์และโลกทัศน์บางอย่าง ข้อสงสัยนี้คือจุดเปลี่ยนของการเขียนครั้งสำคัญ ส่งผลให้นักมานุษยวิทยาพยายามตั้งคำถามกับบทบาทของตัวเองที่มีส่วนสถาปนาความจริงทางสังคม อย่างไรก็ตาม สิ่งที่นักมานุษยวิทยาควรให้ความสนใจไปพร้อมกับการทบทวนบทบาทของตัวเอง คือการตั้งคำถามกับระบอบอำนาจที่อยู่นอกการควบคุมของนักมานุษยวิทยา โดยเฉพาะความเป็นสถาบันวิชาการที่ยึดโยงอยู่กับระบบเหตุผลและบรรทัดฐานของการสร้างความรู้แบบตะวันตก ในแง่นี้ บทบาทของนักมานุษยวิทยาในงานเขียนทางชาติพันธุ์นิพนธ์ จึงเป็นตัวบทที่เกาะเกี่ยวอยู่กับโครงสร้างอำนาจ เช่น มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย หน่วยงานของรัฐ และองค์กรทางวิชาการต่างๆ การทำความเข้าใจสิ่งเหล่านี้จะช่วยทำให้การทบทวนตรวจสอบงานเขียนทางมานุษยวิทยา มีสัมพันธบทที่มากไปกว่างานเขียนและผู้ประพันธ์ การตรวจสอบระบอบอำนาจที่ผลิตนักมานุษยวิทยาให้ออกไปทำงาน จึงเป็นการ

ชี้ให้เห็นพื้นที่และเวลาที่มีส่วนสร้างความหมายให้กับตัวบทที่เป็นงานชาติพันธุ์นิพนธ์ ซึ่ง Sangren (1988) วิจารณ์ว่าการที่นักมานุษยวิทยาสนใจตรวจสอบบทบาทของตัวเองแบบ สะท้อนย้อนคิด (reflexivity) คือผลผลิตจากวัฒนธรรมตะวันตกที่ให้คุณค่าปัจเจกบุคคลว่ามี อำนาจคิดวิเคราะห์ และแสวงหาทางออกได้ด้วยสติปัญญา ในแง่นี้ การสะท้อนย้อนคิด จำเป็นต้องเข้าใจบริบทสังคมที่หล่อหลอมให้เกิดปฏิบัติการดังกล่าว เพื่อทำความเข้าใจว่านัก มานุษยวิทยาถูกทำให้เป็นตัวบทของลัทธิปัจเจกนิยมได้อย่างไร

.....

ผู้เขียน

ดร.นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ

หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยและพัฒนา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

เอกสารอ้างอิง

- Barnes, T.J. & J.S. Duncan. (1992). Introduction: Writing Worlds. In T.J. Barnes and J.S. Duncan, (Eds). *Writing Worlds: Discourse, text & metaphor in the representation of landscape*, (pp. 1-17). London and New York: Routledge.
- Barthes, R. (1987). *From work to text. Image, Music, Text*, trans. S. Heath. New York: Hill & Wang.
- Briggs, C., & Bauman, R. (1992). Genre, intertextuality, and social power. *Journal of Linguistic Anthropology* 2.2: 131-172.
- Bennett, T. & Woollacott, J. (1986). *Bond and Beyond: the political career of a popular hero*. London: Methuen.
- Brewer, P., Young, D.G. & Morreale, M. (2013). The impact of real news about 'fake news': intertextual process and political satire. *International Journal of Public Opinion Research*, 25 (3), 323 -343.
- Caplan, R. (2012). *Shaken or Stirred: the feminism of James Bond*. Bloomington IN: XLibris.
- Deming, R. H. (1986). Theorizing television: Text, textuality, intertextuality. *Journal of communication Inquiry*, 10(3), 32-44.
- Druick, Z. (2009). Dialogic Absurdity TV News Parody as a Critique of Genre. *Television & New Media*, 10(3), 294-308.
- Fiske, J. (1988). *Television Culture*. London: Methuen.
- Hall, S. (1973). Encoding and Decoding in the television discourse. Discussion Paper. University of Birmingham, Birmingham.
- Hanks, W. F. (1989). Text and textuality. *Annual Review of Anthropology*, 18, 95-127.
- Hardy, J. (2011). Mapping commercial intertextuality; HBO's True Blood. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 17(1), 7-17.
- Kristeva, J. (1980). *Desire in language: A semiotic approach to literature and art, European perspectives*. Oxford: Blackwell.

- Kristeva, J. (1986). Word, dialogue and the novel. In T.Moi (Ed.). *The Kristeva reader*. (pp. 35-61). New York: Columbia University Press.
- Sangren, P.S. (1988). Rhetoric and the Authority of Ethnography: "Postmodernism" and the Social Reproduction of Texts. *Current Anthropology*, 29(3), 405-435.
- Storey, J. (Ed.). (2006). *Cultural theory and popular culture: A reader*. University of Georgia Press.
- Van Zoonen, L. (2017). Intertextuality. In Rössler, P, Hoffner, C. and L. van Zoonen. (Eds.), *International Encyclopedia of Media Effects*. Wiley-Blackwell. DOI: 10.1002/978111878376